

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОЇ ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ

С.М. Лисенко, Сумська облдержадміністрація

Останніми роками досить жваво точаться дискусії навіть не про ступінь державного втручання в економіку, а про припустимість такого втручання взагалі. У зв'язку з цим хочеться навести висловлювання Дж. Гелбрейта: “Творчі потенції індустріальної системи полягають в організованому використанні капіталу і техніки. Воно стало можливим... завдяки широкій заміні ринку плануванням... В усіх випадках мова йде про ретельне планування випуску продукції, ретельний контроль над цінами, ретельні розрахунки, спрямовані на те, щоб продукція в максимально можливій мірі відповідала попиту споживачів і щоб необхідні для виробництва компоненти – робоча сила, сировина і матеріали, машини – могли бути придбані в необхідному обсязі, по заздалегідь визначених цінах і в потрібні терміни. Надати вирішення всіх цих проблем ринкові – це, з точки зору тих, кого це головним чином стосується, все одно що полишати їх на розсуд сліпому випадку”. І далі: “у сфері, що лежить за межами індустріальної системи, – у світі дрібних роздрібних торговців, власників ремонтних майстерень, незалежних ремісників, перукарів, городників, – ринок функціонує задовільно або добре” [1].

Ринкова організація економіки не може задовольняти ті суспільні потреби, які неможливо виміряти у грошах і перетворити в платоспроможний попит (оборона, освіта, єдина енергетична система, охорона громадського порядку, апарат управління державою і т.ін.).

Друга проблема, яку не може вирішити ринковий механізм, пов'язана із так званими “зовнішніми ефектами”. Їх суть полягає у тому, що діяльність підприємств ринкового типу може мати як негативні, так і позитивні наслідки, що не мають безпосередньої грошової міри, але реально впливають на добробут інших членів суспільства (забруднення навколишнього середовища, вичерпання природних запасів, виникнення регіональних та структурних диспропорцій у виробництві і тому подібне). Тому регулювання “зовнішніх ефектів” по необхідності повинна взяти на себе держава.

Третя група проблем, що породжують обмеженість дії ринкового механізму, пов'язана з найважливішими соціально-економічними правами особистості, в першу чергу – з правом на працю. Теоретично немислима і практично неможлива ринкова економіка з повною зайнятістю. За таких умов держава повинна ефективно регулювати ринок робочої сили, підтримувати за допомогою соціальних виплат безробітних, здійснювати програми по створенню нових робочих місць і т.д.

Державного втручання потребують деякі інші проблеми: великі інвестиційні проекти, нерівномірність регіонального розвитку, необхідність боротьби з інфляцією і монополізмом та багато іншого.

Саме з цих причин нормальною економікою вважається регульована ринкова економіка, в якій більш чи менш вдало вирішується завдання суміщення саморегуляції ринкових відносин з їх коригуванням у відповідності з соціальними пріоритетами. Щоб не допустити зловживання монополієм, держава втручається в ринкові процеси, використовуючи антимонопольне регулювання: адміністративний контроль над монополізованими ринками, організаційний механізм і антимонопольне законодавство.

“Неокласична” економічна теорія визнає, що ринкова економіка, матеріальну основу якої складає велике промислове виробництво, втрачає здатність до саморегулювання: велике індустріальне виробництво об’єктивно породжує тенденцію до монополізму, а монополізм – це підрив, відкидання основ ринкової економіки, бо монополізм несумісний з вільною конкуренцією і вільним ціноутворенням. Але від монополізму, який яскраво проявився ще в кінці XIX ст., вже неможливо було позбавитися, бо він перетворився в імманентну для “індустріальної” ринкової економіки тенденцію. Монополізм можна було тільки постійно “стримувати”. Ступінь такого “стримування” і характеризує ступінь сучасної цивілізованості ринкової економіки.

Концепція стримування монополізму (і в цій мірі – збереження ринкової економіки) представлена в теорії Кейнса. Кейнсіанство визнає, що ринкова економіка не може обійтися без регулювання і що це регулювання може здійснювати лише держава. Зараз поки що перевага надається монетаристській концепції, яка заміняє “адміністративний” характер втручання держави в економіку більш опосередкованим, “економічним”.

Регульоване ціноутворення є головним економічним механізмом управління ринковою економікою розвинутих країн. Кожна з них має єдиний механізм. Він охоплює всі види діяльності – сільське господарство, промисловість, побутове обслуговування, торгівлю, банківську систему тощо. Ці правила обов’язкові для всіх видів діяльності та форм власності. Створення єдиної європейської валюти – євро – практично означає створення для країн Західної Європи єдиного механізму ціноутворення.

Здійснена в ході економічних реформ політика лібералізації цін в нашій країні, по своїй суті, означала децентралізацію функцій ціноутворення при збереженні монополізму. Держава, в основному, поступилася монополією на встановлення і зміну цін монополієм структурам в промисловості, торгівлі та в сфері зовнішньоекономічної діяльності. Таким чином, одна форма монополізму була замінена іншою – гіршою. Тому, що остання пов’язана перш за все з корпоративними інтересами окремих груп товаровиробників і не зацікавлена враховувати систему загальнонаціональних інтересів. В результаті, вільного ціноутворення на основі дії механізму ринкової конкуренції не вийшло. Причиною промислового спаду став і гіпертрофований розвиток посередництва, що знищувало єдині конкурентні переваги вітчизняної продукції – низькі ціни на сировину і робочу силу. В

ринковій економіці діє правило: “Звільнись від посередників”. Дійсно, в переважній більшості випадків вони не приносять користі ні виробнику, ні покупцю. До посередництва ж підприємства вдаються внаслідок неможливості ефективно організувати роботу власних маркетингових служб. Масовим явищем це було з 1989 по 1994 р., коли керівники підприємств, сформовані попередньою господарською системою, не завжди знали, як орієнтуватися в ринковому середовищі з-за відсутності досвіду роботи в таких умовах. До посередництва часто зверталися і з метою особистого і “командного” збагачення та укривання реальних прибутків як від основної маси працівників підприємства, так і від державних податкових органів. Г. Форд якось висловився: “...спекуляція готовим продуктом не має нічого спільного з бізнесом – вона означає не що інше, як більш “пристойний” різновид крадіжки, що не піддається викоріненню шляхом законодавства”. Саме розвитком посередництва (з метою укривання від оподаткування доходів посередників від продажу на внутрішньому ринку) можна в значній мірі пояснити різке зростання питомої ваги торгово-транспортної націнки в кінцевій ціні продукції.

Якщо держава не регулює ринковий механізм, в його діяльність втручаються різноманітні організаційно-економічні системи монопольного типу: трести, спілки і т. ін., які перетворюють свободу ринку на фікцію. Незахищений від такого роду об’єднань, ринок перестає виконувати одну з своїх головних функцій – задоволення інтересів споживача, і стає ринком, де домінує виробник з усіма знайомими наслідками: обмеженням пропозиції, монопольним завищенням цін, зниженням стимулів до раціонального використання ресурсів і т. ін. Виявляється парадоксальна особливість вільного ринку: чим далі він еволюціонує, тим більше потребує допомоги з боку державних органів.

Деякий відхід від попереднього курсу беззастережної лібералізації минулих років, з урахуванням реальної ситуації, можна побачити у висловлюванні діючого Президента: “Суть лібералізації – не в адміністративному підвищенні цін... а якраз у звільненні ціноутворення від адміністративного регулювання. Ідеальний результат лібералізації такий: ціни починає диктувати ринок шляхом реального співвідношення попиту і пропозиції. Якщо ж ринкової інфраструктури немає, якщо немає вільних (приватних) виробників товарів і послуг та конкуренції між ними – немає й альтернативи монопольним механізмам ціноутворення, і товар на ринку коштує не стільки, скільки він коштує насправді, а стільки, скільки хоче одержати за нього держава або інший монополіст” [5].

Сказане не означає, що ціноутворення повинне упорядковуватися лише за рахунок підвищення ролі держави. Скоріше це означає, що для регулювання процесів ціноутворення державі зовсім не обов’язково значно посилювати свою участь. Набагато краще це можуть зробити громадські організації: профспілки, організації по захисту прав споживачів. Для деяких інших країн (Франція, Греція та ін.) подібна практика стала одним з

елементів ринкового регулювання. Плюси пропозиції: держава відходить від безпосередньої конфронтації з групами споживачів, чий інтерес страждають від тих чи інших рішень щодо комплексної системи регулювання цін (тарифів): населення – від неодноразового підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги, комунальні підприємства – від несвоєчасного і не досить значного підвищення згаданих тарифів і так далі. Це покращує імідж виконавчої влади, робить її свого роду арбітром. Мінуси пропозиції: механізм такого погодження відпрацюється нескоро, а наслідки помилок дуже відчутні. І, звичайно, з передачею цих повноважень виконавча влада позбавиться частини своїх прав, можливостей. Але, все ж таки, ми вважаємо, що це є не тільки більш цивілізованим, але і найбільш перспективним шляхом.

Список літератури

1. Гэлбрейт Дж. Новое индустриальное общество. – М: Прогресс, 1969. – С. 411-412.
2. Друкований М., Лівінський О., Федоренко В., Шилов Е. “Біди – від невігластва в економіці” // Сільські вісті. – 1998. – 7 липня.
3. Поглиблення ринкових реформ та стратегія економічного розвитку України до 2010 р.: Збірник наукової конференції. – Київ, 1999.
4. Калмыков Ю. Регулирование экономики (опыт Франции) // Плановое хозяйство. – 1990. – № 9.
5. Кучма Л.Д. Про найголовніше. К., 1999 (видано УСПП).
6. Уткин Э. Цены. Ценообразование. Ценовая политика. – М: “ЭКМОС”, 1997.

Лисенко, С.М. Вплив державної цінової політики на функціонування ринку товарів і послуг / С.М. Лисенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць.- Суми: УАБС НБУ, 2002.- Т.6.- С. 175-179.